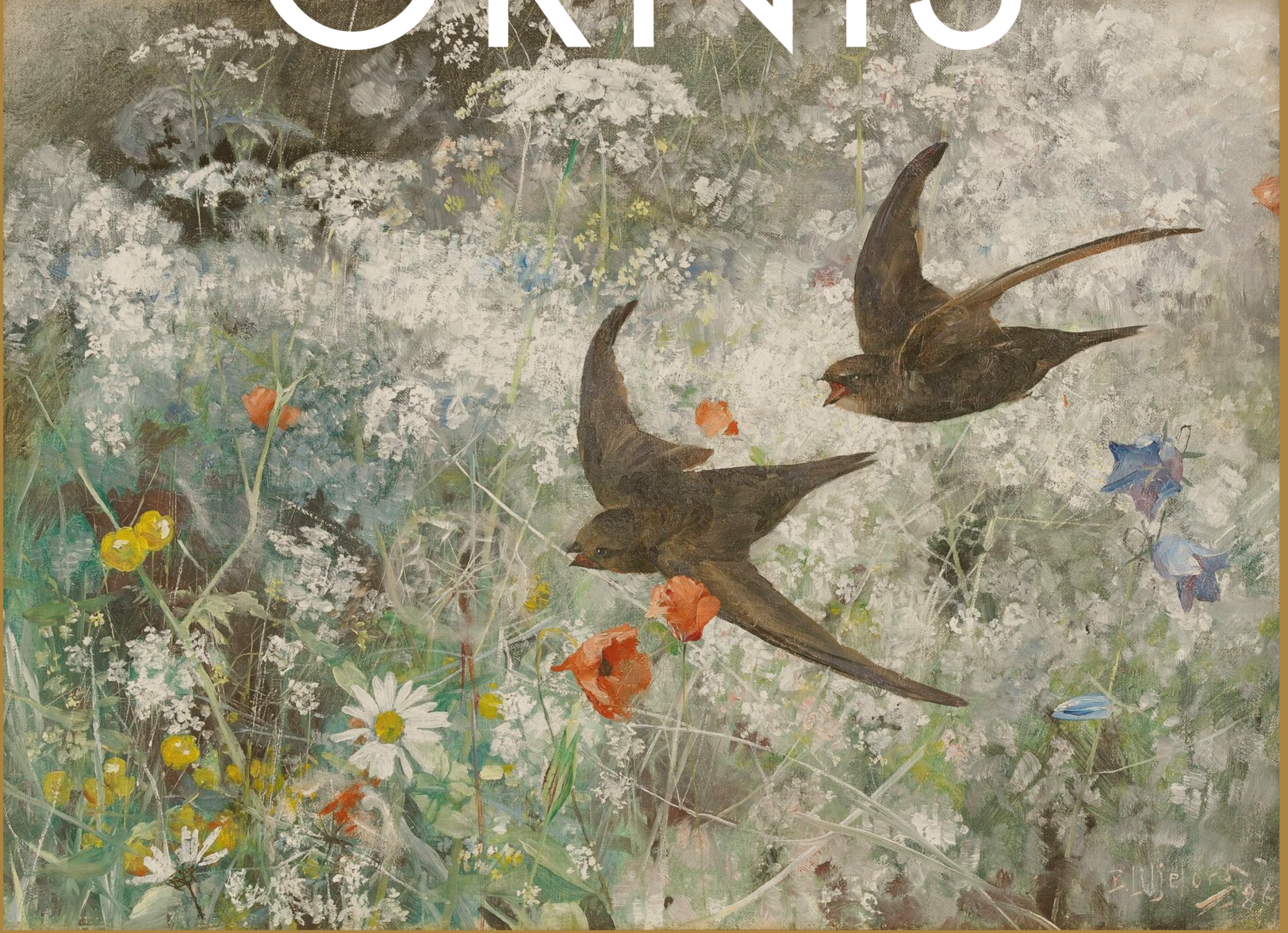

Temmuz-Ağustos-Eylül 2026 | Dijital Dergi | ornisdergi.org

4

ORNİS

BU SAYIDA

Nergihan Yeşilyurt • Nagihan Denk
Muhammed Mustafa Güleç • Berfin İnan
Bülent Ünlü • Efruze Esra Alptekin
Doğukan İşler

Ağaçların Öğrettikleri -I-

NERGİHAN YEŞİLYURT

Şehrin ortasın-da öksüz bir ağaç var. Koşup sarılsam ona, geçer mi kuşatılmış olmanın endişesi diye yazmışım on yıl önce bir güncede. Parkın en uzak köşesine konuşlandım. Ağaçlardan bir koridor beni şehirden ve parkın sakinlerinden uzak tutuyor. Önümdeki patikadan kulaklarını koca koca kulaklıklara gömmüş, ritmik adımlarla yürüyüş yapanlar geçiyor. Kendilerine çatı olan şu güzelim Kuş Üvezinin farkında değiller. Onu ve hemen yanındaki Kara Ağacı görmüyorlar. Üvezin dallarının neden batıya değil de oturduğum banka doğru uzadığı merak etmiyorlar. Bu sıcak yaz gününde serinliğin nerden geldiğini de umursamıyorlar. Altlarında oturduğum Kızılçam ve At Kestanesini hiç tanımıyorlar zaten. Ben de en az bu ağaçlar kadar suskun bir tanık olabildim, parkın bir köşesini işgal eden varlığım yazarken ilişmeseydi beş saniyelik belleklerine. Kalemлерim, açık defterim, ısrarlı kelimelerim ile dikkatleri çalan bir kadın... Tam da bu yüzden görünmezlik iksirim işe yaramamış olabilir. Kayıtsızlık ordusunda değildim, o zaman aklım firarî. Varoluşun yanından duraksamadan geçmem, ağaçlar bu yüzden büyülüyor beni. Hep oradalar ama hiçbir zaman aynı değiller, her zaman şaşırtıcı bir şey görmek mümkün oluyor. Evet, belki de bu ağaçlara takılan zihin balonumun hayallerinde mümkün. Farkında olmak, sessizce var olanların. Burada şairane bir lakırdı etmek amacıyla değilim, bizden başka ve farklı yüksek bilinçlerin olabileceğinin altını çizmek istiyorum. İnsanca

kibrimiz ve aptallığımızdan her şey öyle olması gerektiği için öyle olduğunu sanarak ve her şeyin hizmetimizde olduğunun gafletinde bir hayat.

Japonların “*Orman Banyosu (Shinrin-Yoku)*” (1) diye tabir ettikleri, doğayı beş duyu organımızla deneyimlemeyi ifade eden bir pratikleri var. Şehrin bu en gri, en katı yerinde orman ne arasın! Ama şehirde varlıklarını da unutsak eziyet de etsek ağaçlar oradalar. Henüz olgunlaşmamış meyveleriyle Kara Yemişi, Manolyayı, İhlamuru, gök yarışındaki Kayınlar ile Çınarları, yaban ellerden bir garip Palmiyesiyle ağaç banyosu yaptırıyor bu küçük park bana. Yapraklarına bakarak kiminle müşerref olduğumu anlamaya çalışıyorum. Dallarına konan kuşlara eşlik etmeye çabalamıyorum, herkes haddini bilmeli. Birbirinin sınırını kaybetmeden birbirine karışan renklerini temaşâ ederken birden ağaçlar belirsizleşiyor, zihnimde yeşil bulanık bir denize dönüşüyor, yaprak denizinde yüzmeyi öğreniyorum, her böceğe teşekkür etmeyi... Öğreniyorum. Dip köşe temizlik yapmışım gibi gözlerime kadar yeşeriyorum. Bunu bir de ormanda yapabildiğinizi düşünün.

Ursula K. Le Guin’in *Dünyaya Orman Denir* adında küçük bir kitabı var. Ağaçları keserek gezenleri sömürgeleştiren Arzlılara karşı doğayla iç içe yaşayan yerli halkın mücadelesini anlatır. Yerli halkın dilinde “orman” ile “dünya” kelimeleri aynı anlama gelir. Bu kısacık ağaç banyosundan sonra reklam panosu görünmüyor diye bilmem kaç yaşındaki ihlamur ağacını kesenlere karşı içimdeki yerli, içimdeki orman, deli gibi çaresizlikle çırpınıyor. Benim için de dünya orman demek çünkü. İçinde yaşayan her canlıya karşı adil bir yer olarak orman. Ama adalet kelime olarak bile yer etmiyor zihinlerde. Etrafındaki her şeye karşı korkunç bir kayıtsızlıkla

var olagelen insanoğluyla nasıl mücadele edilir, Ursula kadar net değilim, keskin değilim. Kelimelerim o denli güçlü değil.

Belki etrafında dönen dünyaya karşı duyulan o çocuk merakını kaybetmeseydi insanoğlu bu denli katılaşmayacaktı, körleşmeyecekti. Belki icat çıkarma denilmeseydi sürekli olarak... Her sorusu terslenmeseydi... İçindeki çocuğu öldürmek zorunda bırakılmasaydı...

Belkileri kenara koyalım... Yeniden ağaçlara dönelim. Bitki yetiştirenler bilir, tüm doğru tuşlara bassanız da bitki üzerindeki etkiniz onun türdeşleri kadar bile değildir. Demem o ki bir ağacı bile arzu ettiğimiz gibi anlamamız aslında uzun ve zorlu bir yolculuk. Tam bunu yazarken bir karga, At Kestanesinden bir yemiş attı yere, küçük üçkağıtçı, en sevdiği masaya oturmuş olmalıyım, ham yemişle bana gözdağı veriyor. Tabiat böyledir işte, her canlı kendi sınırını çizer, kendi yaşam alanını sahiplenir. Ağaçlar kendi sınırları içinde kalarak yani bir Karaağaç kendinden ödün vermeden sosyalleşebilir, kurumakta olan habitatındaki bir başka ağaç olan Kayına gıda yardımı sağlayabilir, bunu yapması için de iletişim kurması gerekir ve bu iletişimi de öyle şaşırtıcı şekillerde kurarlar ki onların yüksek bilinçli canlılar olduğunu düşünmemek mümkün değildir. Peter Wohlleben *Ağaçların Gizli Yaşamı* adlı kitabında ağaçların kendi aralarında koku dili kullandıklarından bahseder. Can sıkıcı ve tehlike arz eden durumlarda bu koku diliyle birbirlerini uyardıklarını anlatır. Bu dilin ağzı yoktur ama rüzgârı vardır. Ağaçların sosyalleşmesini öğrendikten sonra bir ağacı kesenin vay haline diye düşünmeden edemiyorum, o artık bütün ormanın düşmanı.

Şehirde işler nasıl işliyor bilmiyorum. Burada ağaçların bir topluluk olarak şansı yok. Tek tük parklarda bir arada bulunanlarınsa birbiriyle her yanlış bu-

dama zamanı neler konuştuğunu duymak isterdim. Anavatanlarından koparılıp getirildikleri, tabiatlarına uymayan bir yerde yeşermeye çalışırken bir de insan tacizine uğramak nasıl bir histi? İstanbul’un yaz kış kirli havasına tahammül edip hayatta kalsın diye beklemek. Adapte olanları terbiye etmeye kalkışmak; ağaç olsun ama yaprak dökmesin, ağaç olsun ama polen üretmesin (üremesin yani), ağaç olsun ama tıpkı bir oyuncak gibi istediğim zaman olsun. Hâlbuki bu sessiz dünya fertlerinin zamanı bambaşka akıyor ve biz o zamana göre hep çocuk hep geride kalacağız. Kendi ağır zamanlarında ağaçların -bozuk iç gözümüze bir ayar çekebilirsek tabii- bize öğreteceği çok şey var. (2)

1 Francesc Miralles ile Hector Garcia’nın kaleme aldığı aynı isimli kitaba bakabilirsiniz.

2 Belki bu dersleri, sonraki sayı madde madde de anlatırım.

Yabanıl Bir Dünyayı Deşmek: Ormanın İçinde, Toprak Düzeyinde

NAGİHAN DENK

Latife Tekin, edebiyatımızın en güçlü isimlerinden biri şüphesiz; onu yarattığı karakterlerle özdeşleştirdiğimizden Tekin aynı zamanda Dirmiş, Huvat, Gülfidan, Halilhan ve diğerleri aslında. Kendine has bir dil yaratma konusunda oldukça özgün olan Tekin, koskoca Türk edebiyatı içinde kendi başına bir ekolün lideri olma vasfını da sırtlanıyor. Bu da hakkında yazılan çizilen eserlerin sayısını her geçen gün artırıyor elbette. *Latife Tekin* Kitabı bunların içinde en bilinenlerden biri. Pelin Özer’in Tekin’le karşılıklı konuşmalarından oluşan bu eseri, bu yabancı edebiyat dilinin anlaşılmasında önemli kaynaklardan olması bakımından önem taşıyor. Geçtiğimiz günlerde genel olarak Latife Tekin edebiyatı ve kitapları üzerine yazılmış yepyeni bir kitap yayımlandı: *Ormanın İçinde, Toprak Düzeyinde*. “Latife Tekin Edebiyatı Üzerine” alt başlığını taşıyan derleme, Burcu Şahin tarafından yayıma hazırlandı ve Can Yayınları etiketiyle raflarda yerini aldı.

Latife Tekin’i ben ilk okuduğumda birçok okurun yaşadığını tahmin ettiğim bir hisse kapılmıştım: Sanki cümleler bir araya gelmiş, sıraya girmiş ve sizi ordan oraya fırlatıyor. Kendine has dil kalıbı, değindiği meseleler... Neredeyse her kitabını bir sonrakini merak ederek okudum; böyle büyük yazarları genelde kronolojik olarak okurum ancak itiraf etmem gerekir ki Tekin’in romanlarını sırayla, sakince okumakta çok zorlandım. Sanki aç bir insanın sofraya iştahla oturması gibi Latife Tekin edebiyatını okuması, idrak edip sindirmesi. Farklı bir dil duruyor öylece karşınızda; hem size çok yakın, sizden hem de bambaşka, kendine has, tam da bahsi geçtiği üzere yabancı, bambaşka. Burcu Şahin de *Ormanın İçinde, Toprak Düzeyinde*’nin başında yer alan “Sunuş” kısmında Latife Tekin için “Onun hayata ve edebiyata bakışındaki yabancı tavrı, evet toprak düzeyinden ve çok içinden...” (s.12) diyerek eserin de isminin neden bu olduğunu bir nevi açıklamasını yapıyor. Eserde toplam yirmi altı yazar tarafından kaleme alınan aynı sayıda yazı var ve her bir yazıda Tekin’in edebiyatına ya da ele alınan romanlarından birine eğilen bu yazarlar sırasıyla şöyle: Onat Kutlar, Nurdan Gürbilek, Gönül Kıvılcım, Osman Damla, Esra Yalçın, Fatih Altuğ, Semih Gümüş, Mustafa Sütlaş, Özlem Ögüt Yazıcıoğlu, Belma Fırat, Esra Dicle, Başak Deniz Özdoğan, Burcu Şahin, Abdullah Ezik, Yeşim Tabak, Deniz Gündoğan İbrişim, Mahmut Temizyürek, Gonca Özmen, Pınar Ögünç, Murat Özyaşar, Pelin Özer, Haydar Ergülen, Mehmet Mahsum Oral, Mine Söğüt ve Mesut Varlık. Adı geçen, her biri kıymetli akademisyen ve yazarlardan oluşan

bu ekip sayesinde elimizde Latife Tekin’in külliyatına dair kapsamlı ve derin bir eser mevcut artık. Kitap, Onat Kutlar’ın 13 Aralık 1984’te Cumhuriyet’te yayımlanan bir yazısı ile açılıyor. “Gecekondü Kültürü, Nasıl Bir Sanat Yapıtına Dönüştürülür?” adını taşıyan bu yazı ile Latife Tekin’in edebiyat dünyasına girişi ve o güne kadar olandan farklı ve yeni bir şeyler peşinde olduğuna dair yazısı bir saygı duruşu gibi adeta. Yıllarca Türk edebiyatındaki pek çok eseri sosyolojik açıdan inceleyen ve ortak paydada buluşturduğu yazılarıyla bildiğimiz Nurdan Gürbilek’in *Örme Biçimleri*’nde yer alan, Latife Tekin üzerine kurulu üç fragmanlı yazının ilki “Yazar ve Yoksulları” ile devam ediyor kitap. Sonraki yazılarda *Berci Kristin Çöp Masalları*, *Gece Dersleri*, *Buzdan Kılıçlar* ve diğer eserlerini sosyolojik, tarihî, ekonomik ya da başka çeşitli açılardan inceleyen yazılar karşılıyor okuru. Örneğin Gönül Kıvılcım, kitaptaki “Bir Hafıza Mekânı Olarak Çiçektepe: Türkçe Edebiyat ve Gölge Tarih” adlı yazısında adından da anlaşıldığı üzere *Berci Kristin Çöp Masalları*’nın âdeta ana karakteri olan Çiçektepe’nin bellek ekseninde okumasını yapıyor. Aynı zamanda işçi sınıfı ve göç kavramlarına da odaklanıyor ve hatta bunu toplumsal bellek üzerinden inceliyor. Dila Keleş de “Latife’nin Kuyusu: Gece Dersleri”nde geçmişle hesaplaşma, hayata yabancılaşma ve travmalar üzerinden tarihsel olarak inceler adı geçen eseri ve şöyle not düşmüş: “*Gece Dersleri*, 12 Eylül 1980 Darbesi’nden önce, on dokuz yaşında örgütlü sol mücadeleye katılan bir kadının, darbeden beş yıl sonra geçmişe dönüp, içinde yer aldığı politik örgütte kendisinin ve onun gibi genç kadınların yaşadıklarını hatırladığı, devrimci habitusu sorguladığı ve sol eylemliliğin ağır yükler yüklediği ‘masumiyet çağı’nın hakkını aradığı bir karşı-şiddet anlatısı.” (s.47) Esra Yalçın ise odağına *Buzdan Kılıçlar*’daki “kırgın savaşılar”ı alıyor ve romandaki bu karakterleri kırılmalık meselesi ekseninde masaya yatırıyor. “Buzdan Kılıçlar” ve “Kırgın Savaşılar” olarak iki çatışma kutbu belirleyen Yalçın, kırılmalık kavramını detaylı şekilde inceliyor ve *Buzdan Kılıçlar*’ın özellikle Halilhan’ı merkezde olmak üzere dilsizlik, temsil edilemezlik ve sahip olamama üzerinden ortaya çıkan bazı kırılma ilişkileri gün yüzüne çıkarıyor. Eserde daha pek çok kıymetli yazı mevcut: Semih Gümüş’ün *Ormanda Ölüm Yokmuş* üzerine kaleme aldığı “Romanı Yücelten Bir Roman”, Belma Fırat’ın rüyalar, mitler ve masallar üzerinden okuma yaptığı “Latife Tekin’in Takımyıldızına Giriş: Rüyalar ve Uyanışlar Defteri”, arkadaşlığın enine boyuna incelendiği “Manves City ve

Sürüklenme’de Karşılaşmalar ve Arkadaşlık” bunlardan sadece birkaçı. Bu yazıların elbette herbiri çok kıymetli ve ufuk açıcı ancak bu yazıda hepsine değinmek ne yazık ki mümkün değil.

Latife Tekin eserleri üzerine makaleler kaleme alan ve Sabancı Üniversite’nin desteği ile Latife Tekin sempozyumunu düzenleyen ve Latife Tekin edebiyatını pek çok yönden ele alan *Ormanın İçinde, Toprak Düzeyinde* adlı bu inceleme kitabını derleyerek yayıma hazırlayan Burcu Şahin’in bu emeği, Tekin’in edebî mirası üzerine yapılmış bir tür kazı çalışması âdeta. Kendisinin “Sunuş” kısmında da belirttiği gibi Latife Tekin, her metninde yeni bir yol denedikçe bizler de yeni sorular üretmeye devam edeceğiz. (s.12) Bu kitabın ardından şu düşünce yeniden hâsıl oldu: Latife Tekin, hep yazsın; biz üzerine düşünelim, konuşalım, yazalım. O ne demek istemiş, yeni kitabında hangi dil kalıplarını yıkmış, yeni ne denemiş... Bunları sorgulayalım, irdeleyelim. O romanlarını ormanlık bir yerden, toprağın derinliklerinden çekip gün yüzüne çıkarsın, biz de onları daima teneffüs edelim, özümseyelim dilerim.

Ormanın İçinde, Toprak Düzeyinde

Latife Tekin Edebiyatı Üzerine Yazılar

Burcu Şahin (Haz.)

Can Yayınları

Haziran 2026

400 sayfa

Çok Nazım Çok Hikmet

MUHAMMED MUSTAFA GÜLEÇ

63 yıl olmuş Behçet Necatigil’in “bana dilimin güzelliğini göstermiştir” dediği büyük şair Nazım Hikmet’i kaybedeli... Bir şair gözlerini kapattığında dünyada görülecek şeylerin sayısı azalır sözü sanırım en çok Nazım için geçerlidir. Neden böyle düşündüğümü anlatmak için kaleme alıyorum bu yazıyı...

Gençlik yıllarım Nazım okumakla geçti. “Nazım Hikmet kitapları okumak” yerine “Nazım okumak” kalıbını kullanmamın okuyucular nezdinde dilbilgisel bir yanlış olarak algılanmasını istemem. Evet, kelimenin tam anlamıyla yaptığım şey Nazım okumaktı. Onun şiirleri, romanları, öyküleri, tiyatro metinleri, çevirileri ve gazete yazıları bir yana; sevgilisi Piraye’ye, eşi Münevver’e, oğlu Memet Fuat’a, dostu Kemal Tahir’e, koğuş arkadaşı Orhan Kemal’e hatta avukatı Mehmet Ali Sebük’e yazdığı özel mektupları; yargılandığı dava dosyalarını, hakkında verilen mahkeme kararlarını da dikkatle okudum. Kendi yazdıkları yetmemiş olacak ki hakkında yazılmış inceleme ve hatırat türündeki kitaplarını da büyük bir iştah ve keyifle okudum, dergilerin Nazım özel sayılarını elimden geldiğince temin etmeye çalıştım. Gençken genellikle amaçlanan şey bir yazar ya da şair olmaktır, ben ise iyi bir Nazım okuru olmak istiyordum...

Turgut Uyar’ın “şiir diye bir şey olmasaydı o icat ederdi” dediği Nazım, 20’li yaşlarının başında yazdığı “Şair” adlı şiirinde “Hafız-ı Kapital” olmaktan bahseder, ben de deyim yerindeyse Nazım hafızı olmak istiyor, şiirlerini okuyor, şiirlerinin içinde yer alan müzikaliteyi duyabilmek için sık sık seslendiriyor, hatta merdiven biçimli dizelerle yazılmış şiirlerini de matbuattaki tipografisine sadık kalarak defterlerime geçiriyordum.

Piraye’ye Mektupları kaç kez ağlayarak okuduğumu, heyecanla sevgilime okuttuğumu hatırlıyorum. Çalışma masamın karşısında “işte böyle gülüm işte böyle/mesele esir düşmekte değil/teslim olmamakta bütün mesele” dizelerinin üstünde duran fotoğrafı posteri lisans eğitimim boyunca bana eşlik etti. Dostlarımla üniversitede Nazım Okuma Günleri tertip ettim. Çıkarttığım dergi ve fanzinlerde Nazım Dosyası için günlerce uğraştım.

Neydi Nazım’da beni bu kadar etkileyen? Nazım’ın ölüm yıldönümü vesilesiyle bir yazı yazmam istendiğinde, bu soru üzerine bir kez daha uzun uzun düşündüm, tekrar kitaplarını yeniden karıştırarak... Nazım’ın Türk Şiirindeki Yeri, Nazım’ın Dünya Şiirine Katkıları, Şiirlerinin Biçim ve İçerik Yönünden Değerlendirilmesi vb. çalışmalar yüzlerce kez yapıldı ve işin ehilleri tarafından yapılmaya da devam edilecektir. Bir dergide yayınlanan ve dolayısıyla teknik olarak sınırlı olması gereken bir yazıda etraflıca ele alınması gereken bu tür konulardan ziyade daha kişisel bir yerden konuşmak istedim. Yukarıda Nazım okuma serüvenimden bahsetmemin sebebi tam olarak budur.

Yıllarca Nazım’ın salt siyasal bir yaklaşımla yorumlanmasını, hakkında yapılan tartışmaların çoğunlukla siyasal tavrı veya kişisel hayatı etrafında dönmesini

indirgemeci buldum. Bu yüzden dikkatimizi daha çok şiirine vermek, sanatını anlamaya çalışmak gerektiğine inandım.

Ulusalla evrensali özgün bir potada birleştiren ender sanatçılarımızdan birisi olan Nazım, Emin Özdemir’in ifade ettiği gibi Türkçenin nefesini ulusal sınırların ötesine taşımayı başarmış bir şairdir. Aruz ve hece kalıplarını kırarak şiirimizde önemli bir dönüşüm gerçekleştirmiş, yalnızca içerik bakımından değil, biçimsel anlamda da belirleyici ve yol açıcı olmuştur. Çağdaş, toplumcu bir şiir damarını neredeyse tek başına kurmuş; çevresine yaydığı etkiyle birçok ozanı besleyen güçlü bir kaynak hâline gelmiştir. Osmanlı aristokrat çevrelerden taşıdığı aruzlu ritim şiir duygusunu Anadolu halk şiiriyle uyum içinde birleştirmiş, dizeleri kurma biçimiyle şiire hareket katmıştır. Mayakovski’den ilhamla kullandığı merdiven biçimi, yalnızca görsel bir tercih değil, şiirin ritmini ve nefesini yeniden kuran bir imkân olarak belirmiştir. Öyle ki, kimi çevrelerde “Nazım’dan sonra şiir yazmak şiire saygısızlıktır” yargısının bile dile getirildiği olmuştur. Şiirimiz onunla birlikte yakaladığı ivme yalnızca ülke içinde değil, dünya ölçeğinde de karşılık bulmuştur. Öyle ki yurtdışına çıktığında farklı ülkelerin onu kendi topraklarında görmek istemesi, bu etkinin açık bir göstergesidir. Yazdıklarıyla yaşamı arasında güçlü bir bağ olduğu ise yakın çevresince de biliniyordu. Nitekim, sevgilisi Nüzhet Hanım’ın babasının kızına yazdığı mektupta dile getirdiği şu sözler, şairin karakterini de ele verir: “Her sözüyle, her hareketiyle her şeye isyan etmiş, hatta saçları bile berber tıraşına isyan etmiş bu adamla senin gibi munis ve uysal bir kız geçinemezsiniz...”

Şairin hayatı da şiiri gibi büyüktü; çalkantılı, yoğun ve bu yüzden spekülasyonlara fazlasıyla açıktı. Zengin ve siyasi bakımdan yüksek bir çevreden gelen, bir paşa torunu olan Nazım; ressam bir annenin oğlu olarak çok zengin şartların içinden çıkıp yönünü Anadolu’ya çevirmiş, komünizm ideolojisini benimsemiş, kendisini Anadolu halklarıyla bir tutmuştu.

Siyasi tutumu nedeniyle 61 yıllık ömründe toplam 63 yıl hapis cezasına mahkûm edilmiş, bunun yaklaşık 16 yılını -13 yılı kesintisiz olmak üzere- hapiste geçirmişti. Ardından yurtdışına gitmek zorunda kalmış, vatandaşlıktan çıkarılmış, kitaplarının basımı yasaklanmıştı. Onun etkisi yalnızca kendi hayatıyla sınırlı değildi. Attilâ İlhan, Ahmed Arif, Hasan Hüseyin Korkmazgil gibi şairler, yalnızca Nazım’ın şiirlerini okudukları ya da kitaplarını taşıdıkları için ağır baskılara, işkencelere maruz kalmışlardı.

Aşk hayatı da en az siyasal yaşamı kadar tartışmaların odağında olan şair, Piraye Hanım ile yıllarca evli kalmasına rağmen hapiste tanıştığı kuzeni Münevver’e âşık olunca Piraye’den ani bir kararla ayrılmış, yurtdışında Vera ile karşılaşınca da eşi ve oğlunun annesi olan Münevver’i bırakarak Vera ile birlikte olmaya başlamıştı. Böylesine bir hayat elbette kamuoyunun dikkatini çekmiş bu yaşamdan magazinел unsurlar çıkarılmaya, aşk hayatı üzerinden bağlı olduğu

ideoloji yıpratılmaya çalışılmıştı. Özetle siyasi ve özel hayatı kimi zaman edebiyat kanonu kimi zaman siyasiler tarafından âdeta talan edilmiş olan şairin şiiri ne yazık ki aynı önemde değerlendirilmemiştir. Bunda da hiç şüphesiz 10 yılda bir askerî darbe olan bir ülkenin vatandaşları olmamızın büyük payı vardır. Öyle ki 1960’lara kadar bırakınız şiirini adını bile anmanın yasak olduğu bir ülkede Nazım kitapları serbest kaldığı 61 darbesinin üzerinden 20 yıl bile geçmeden 80 darbesi gerçekleşmiş, Nazım’ın kitapları tekrar yasaklanmıştır. 2000’li yıllara geldiğimizde Nazım yasak değildir fakat bu kez de yayın hakları sermayenin en büyük kurumu olan bir bankaya (!) ait olan bir yayınevi tarafından satın alınmış ve kitaplarının basım faaliyetleri bankanın kurumu tarafından yapılmış bu kez de Nazım kimi dizeleri sansürlenerek okuyucularla buluşmuştur. 2009 yılında dönemin siyasi iktidarı tarafından Türk vatandaşlığı Nazım’a tekrar iade edilmiş, Nazım bir kez daha siyasi kavgaların mezesi hâline getirilmiştir.

Böyle bir ülkede ve edebi açıdan bu denli vasat bir ortamda Nazım’ı benim açımdan önemli yapan neydi sorusuna cevap vermek malum ki zordur çünkü ortada bir şairden çok daha fazla sıfatı olan bir insan vardır. Tüm bunlardan sonra kendisinde bütün şiirimizin izi, sesi, anlam inceliği olan Nazım’ın neden benim nezdimde büyük şair olduğuna zor da olsa cevap aramak için kaleme alınan bu yazıda sonda söyleyeceğimi başta söyleyerek bu soruya özetle iki cevabım olduğunu söylemek istiyorum. Birincisi Nazım’ın şiiri ile hayatı arasında hiçbir mesafenin olmaması (saçlarının bile tıraşa isyan etmesi), ikincisi ise yaşam dediğimiz büyüklü olayın Nazım nezdinde bir bütün olarak algılanıp şiirine de bu felsefenin damla damla damlayarak o büyük okyanusu oluşturmasıdır. Nazım Hikmet nasıl yaşamışsa öyle yazmış ve bedeli ne olursa olsun yazmaktan geri durmamış, yazarken de yaşamayı asla ıskalamamış bir şairdir kısacası. Edebiyatımızda başta şiirleriyle hayatı, hayatıyla ideolojik görüşü, davranışlarıyla niyeti bütün bir insan olmuş ve asıl büyüklüğünü böyle sağlamıştır. Onu benim nezdimde özgün kılıp âdeta kahramanlaştıran da bu özelliktir. Şiirinde öz ile biçim nasıl ayrılmazsa sözünde de gerçeklik ile estetik ayrılmaz. Biçim ise onun için o denli önemlidir ki, niyetinin, içtenliğin, inandırıcılığının sunumunu veren tek araçtır.

Cahit Sıtkı’nın müthiş bir dizesi vardır; Alıştığımız bir şeydi yaşamak diye. Nazım’da bu yaşama alışmak durumu hiç olmamış, o deyim yerindeyse hep çocuk kalmış bir şairdir. Sadece yazdığı dizelere bakarak şairin bütün bir hayatı adım adım takip edilebilir çünkü o yaşamını olduğu gibi dizelere aktarmıştır. Otobiyografi şiirini temel alarak örnek vermek, konunun daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır.

Ölümünden iki yıl önce yazdığı ve âdeta hayatını gözler önüne serdiği şiir; 1902’de doğdum/doğduğum şehre dönmedim bir daha/geriye dönmeyi sevmem dizeleriyle başlar. Şiiri ilk okuduğumuzda geriye dönmeyi sevmem dizesi bir şair artistliği veya beylik bir laf gibi dursa da Nazım’ın

hayatına baktığımızda bu dizenin âdeta Nazım'ın karakteri hâline geldiğini idrak ederiz. Bir diğer şiirinde sevgilisine; çiçekli badem ağaçlarını unut dizesiyle seslenir ve devamında şunu yazar; geri gelmesi mümkün olmayan hatırlanmamalı... Bu dizelerin bir karakter tanımı olduğunu Vala Nureddin'in Nazım'la yaptığı bir tren yolculuğunda gözlemlediği bir sahnede görürüz. Vala'nın aktardığına göre Nazım trende her zaman olduğu gibi cam kenarına oturmuştur fakat Vala'nın dikkatini çeken hatta güldüren bir şey vardır ki o da Nazım'ın cama âdeta yapışıp ileriye bakmasıdır. Nazım ne camdan geriye ne de yanlarından geçtikleri manzaraya bakar, bakışları ileridedir, az sonra yanından geçeceği ağaçlarda, evlerdedir. Yanına baksa zar zor görebildiği manzaraları en fazla 3 dakika sonra çok rahat bir şekilde görecektir ama onun bakışı hep ileriye dönüktür, geriye doğru kayan görüntüleri zerre umursamamaktadır. Pek çok arkadaşı Nazım'ın âdeta amnezi hastaları gibi olduğunu, geçmişe dair hiçbir şey hatırlamadığını anılarını asla anlatmadığını söylerler (Nazım'ın anıları içerisinde beni en çok etkileyenler ne işkence altında dik duruşu ne de hapis gibi zor bir ortamda karakterini hiç bozmadığını gösterenleridir. Daha çok satır aralarında geçen çok insani anılardır beni Nazım'ı yakınlaştıran).

Şair aynı şiirinde yurtdışına kaçış olayını bir denizde genç bir arkadaşla yürüdüm üstüne ölümün dizesiyle anlatır. Yurtdışına kaçmak için anlaştığı ve şiirinde genç bir arkadaş diye bahsettiği akrabası Refik Erduran, çok ince planlanmış kaçma olayını anlatırken Tarabya'dan geçen bir gemiye Nazım'ın bindiği anı anlatır ve Nazım'ın gemiye bindikten sonra çok sevse de hayatı boyunca göremeyeceği şehre, İstanbul'a bir kez olsun dönüp bakmadığını söyler. Hatta Nazım'la boğazdan uzaklaştıklarında gördükleri Rumen Şilebi Plehanov'un kaptanına rüşvet vermeyi düşündüğünü aktaran Erduran, bu düşüncesini aktardığı Nazım'ın verdiği cevapla onun hep çocuk ve saf kaldığını hayretle anladığını söyler; komünist kaptan rüşvet almaz ki...

Yaşar Kemal'de Nazım'ı tanıdığında, yıllarca hapiste tecavüzçüler, katiller ve hırsızlarla birlikte kalan bu adamın nasıl bu kadar saf kaldığına hayret ettiğini ifade eder. Daha örnek verilecek onlarca anı olsa da yazının sınırları aşmamak adına bu anıları yeterli buluyorum.

Şiirin devamında şu etkileyici dizeler gelir; kimi insan otların kimi insan balıkların çeşidini bilir/ben ayrılıkların/ kimi insan ezbere sayar yıldızların adını/ben hasretlerin... Nazım kadar ayrılık yaşayan ve hasret çeken başka bir şair şahsen ben bilmiyorum. Daha küçük yaşta evinden ayrılıp Moskova'ya gider şair. Döndüğünde İstanbul'undan ayrılıp Kurtuluş Savaşına katılmak için Anadolu'ya gider. Piraye'yle evlenir, 13 yıl hapislerde ayrı bir hayat sürerler. Münevver'le evlenir, çocuğu henüz kundakta 6 aylıkken hem eşini hem çocuğunu hem de vatanını bırakarak Rusya'ya gider. Galina ile birlikte yaşarken ondan da ayrılıp Vera ile evlenir ve çok geçmeden 3 yıl sonra kalp krizinden vefat eder. Bu dizeleri de zaten bunları yaşayan birisi yazabilir ancak. Şiir ilerledikçe itiraflar da gelir şu dizelerle; yalan söyledim başkasını üzmemek için/ ama durup dururken de yalan söyledim. Evet şair yalan söylemiştir ama şiirinde bunu

yazarak şiirde yalan söylemeyeceğini de biz okuyucularına bildirmiştir ki tam da budur onu eşsiz kılan. Evet şiir görece uzun fakat şu dizeleri de yazmadan bu faslı bitirmek doğru olmaz. Bütün nüansları, sıcaklığı ve açıklığıyla birlikte dilimizin tüm güzelliğiyle yazdığı şiirin tam ortasında ve bu ülkenin alnında bir kara leke olarak şu dizeler durur; yazılarım otuz kırk dilde basılır/ Türkiye'm'de Türkçemle yasak...

Yaşamın Nazım'da bir bütün olma olayı ise edebî anlamda etkilendiğim bir diğer şeydir. Yine şiirleri üzerinden örnek vermek daha anlaşılır ve -okuyuculardan özür dilerek söylüyorum-daha kolay olacaktır. Örneğin Nazım hapiste kaleme aldığı “Karıma Mektup” adlı şiirinde eşi Piraye'ye idam istemiyle yargıldığını bildirir ve ölümden, olası idam anından etkileyici bir biçimde bahseder ve; geçireceklerse eğer ipi boğazıma/mavi gözlerinde korkuyu görmek için/boşuna bakacaklar Nazım'a dizelerinden sonra şaşırtıcı bir şekilde; bunlar uzak ihtimal/paran varsa bana fanila bir don al dizelerini yazar. Tam da bu durum; şiirin insanlaştırılması, şiirin âdeta sokağa çıkmasıdır. Gerçek insanların destanı, sokakta gördüğümüz insanların özel yaşamı epik türünün uzun tarihine baktığımızda çok ender görülen bir olaydır. İster Gılgamış'a ister Homeros'a ister de modern sayılabilecek destanlara baktığımızda insanların olağanüstü özelliklere ve yaşantılara sahipken Nazım'ın destanları ve şiirlerinde yaşayanlar (özellikle *Memleketimden İnsan Manzaraları*), sadece “insan” olarak yaşayan ve yaşamı bölünmez bir bütün olarak gören varlıklardır, tıpkı kendisi gibi.

Bağlandığı ideoloji ile aşk hayatı kol kola ilerler Nazım'ın şiirinde. En lirik ve en özel şiirleri olan, *Piraye İçin Yazılan Saat 21-22 Şiirleri* bu durumun en açık örneğidir. Bu kitabında yazılan herhangi bir şiire göz atmak bile dediklerimi temellendirmeye yeterlidir. Örneğin 9 Ekim 1945 tarihli başlıklı şiirde hapiste duyduğu sesleri şöyle sıralar şair; Kırmızı kafesinde, kanaryamın, Memomun türküsü/sürülmüş bir tarlada toprağı itip yükselen tohumların çıtırtısı/ ve bir kalabalığın haklı ve muzaffer uğultusu geliyor kulağıma. Kuşu Memo ile baharın gelişi ve komünist orduların ilerleyişini (II. Dünya Savaşı sıralarında kaleme alınmıştır şiir) aynı anda duyar kulakları. En kişisel ve lirik şiirlerinden olan “hoş geldin kadınım” şiirinde bile; hoş geldin kadınım benim hoş geldin/acıkmışsındır; beyaz ketenli örtülü sofralar kuramam/memleket gibi yoksuldur odam veya ayağını bastın odama/hürriyet gibi aydınlık oldu odam... dizeleriyle ideolojisini âdeta aşk şiirine yedirir. Yıllar sonra Piraye'yi aldatıp özür sadedinde yazdığı şiirin başında; bu akşam, belki şimdi, şu dakika sen/arkadan bıçaklandın/hem de ben bıçakladım seni, kanın damlıyor ellerimden der fakat bu denli kişisel hatta mahrem diyebileceğimiz şiir bile şu dizelerle biter; oğlum Memet, müjdesini ver belki bana bir daha dönmeyecek olan kızıl saçlı bacıma/bizimkiler, bizimkiler nerdeyse Nankin'e girecekler... Aldattığı için özür dilediği ve kendisiyle konuşmak istemeyen Piraye Hanım'a yine de komünist orduların nereye kadar geldiğini söyler şair.

Oğlunun doğumunu anlattığı; anası bir oğlancık doğurdu bana/kaşsız, sarı bir oğlan/ masmavi kundağında yatan dizeleriyle başlayan şiir ilerledikçe Nazım şu dizeleri yazar; benim oğlan dünyaya geldiği zaman/

çocuklar doğdu Kore'de, sarı ay çiçeğine benziyorlardı/Makartır kesti onları, gittiler ana sütüne bile doyamadan. Benim oğlan dünyaya geldiği zaman/çocuklar doğdu Yunan zindanlarında, babaları kurşuna dizilmiş... Toplumsal sorunlar şairin kendi yaşamı odağında şiire siner....

Rusya'da ölümüne yakın kaleme aldığı “Vasiyet” adlı şiirinde şair, Anadolu'da bir köye gömülmek istediğini söyledikten sonra; Hasan beyin vurdurduğu ırgat Osman yatsın yanımda/ve çavdarın dibinde toprağa çocuklayıp kırkı çıkmadan ölen şehit Ayşe öbür yanımda dizeleriyle sosyolojik ve elbette ideolojik bakış açısını gözler önüne serer. Bu bağlamda Ataç'ın edebiyatın işlevine dönük söyledikleri önemlidir. “Bencildir insanoğlu” der Ataç “kendinden başkasını düşünmez, başkalarının dertlerine, acılarına ortak olmaz. Bizi bu bencillikten edebiyat, şiirler, hikâyeler, romanlar, tiyatro eserleri kurtarır. Öteki insanların içlerini bize onlar açtırır, bizi onlarla yakınlaştırır.” Bu sözleri en çok Nazım özelinde değerlendiririm ki sebebi de bu bahsettiğim durumdur. Nazım okurken hem şairin hayatını tüm detaylarıyla öğrenirken arka planda ülkenin durumunu, şartlarını hem de dünyada yaşanan hadiseleri öğrenir, duygulanır, sevinir, ağlarız tıpkı hayatımızda yaşadığımız gibi... Genel olarak şiir bir noktada bize yaşamı doğru bir dikkatle izleyebilmemiz için gereken gözlerimizi kazandırırken Nazım ise hem hayatımızı hem ülkemizi ve dünyamızı en nihayetinde ise yaramızı görebilmemiz için gözlerimize âdeta yeni işlevler yükler.

Dolayısıyla ne zaman bir dizesini okusam dünyanın o büyük yalnızlığından kurtulduğumu hissedip kendime ait bir yurt, bir yuva, bir saçak buldum bu şiirlerde. Şiirleri yüreğimle ve aklımla okuduğumda, insan olmanın o dayanılmaz ağır yükünü omuzlarımda hissetsem de aynı zamanda insan olmanın tarifsiz sevinci, mutluluğu, hıncı, inadı, kederi ve elbette onuruyla tanıştım yeniden.

Yazının başında Nazım'ın *Kapital* hafızı olmak istediğinden bahsetmiştim. Malumdur ki Marks'ın *Kapital* adlı eseri ekonomi temelli, içerisinde yüzlerce teknik terim hatta grafik olan ve dolayısıyla ezberlenecek, ezberlenmesi gereken bir kitap değildir. Nazım bunlara rağmen ezberlemek ister çünkü *Kapital*'e yalnızca bir doktrin, ekonomik bir yaklaşım, bir sosyolojik perspektif olarak yaklaşmaktansa ona kutsallık atfedip akılla değil imanla muamele eder. İşte çocuk kaldığının bir diğer örneğidir bu. Fakat bu çocuk, 61 yaşında hayatını kaybettiğinde doktorlar şairin ayaktaiken kalbinin durduğunu raporlamışlardır ki yaşamını bilenler ölümünün de pekâlâ böyle olduğunu tahmin edeceklerdir.

Yazıyı Nazım'ın haksız yere yattığı hapis hayatının 10. yılında kaleme aldığı dizelerle bitirmek istiyorum:

Yani övünmek gibi olmasın ama

Ben bir çırpıda, bir kurşun gibi delip geçtim on yılını esirliğimin.

Ve karaciğer sancısını bırakırsak bir tarafa, Gönül yine o gönül, kafa yine o kafa...

İşin Aslı Kanon: Mücadele, Çetin Bir Kavga, Sonsuz Bir Savaş

BERFİN İNAN

İyi bir metin, okurunu kendi başına bulabilir ve hatta listelerin zirvesine sadece okurdan gördüğü ilgi sayesinde çıkabilir mi? “İyi” bir metin yayınlanırken, sahaya çıktığı andan itibaren değerli midir? İlk baskısı hızla tükenen metinler, gördüğü bu ilgiyi her dönemde koruyabilir mi, ilerleyen yıllarda da “iyi” olarak kabul edilir mi? Edebiyatta, özellikle de Türkçe edebiyatta “iyi”nin ölçütü nedir? Tek başına iyi olabilmek mümkün mü? Tüm bu sorular kolay görünse de yanıtları bir o kadar karmaşık ve farklı denklemlere bağlı. Tüm bu sorular bir çatının altında toplanıyor, kanon meselesine dönüşüyor.

Modern Türk şiiri ve İkinci Yeni üzerine çalışmalarıyla tanıdığımız, son yıllardaysa kanon meselesi üzerine yoğunlaşan Yalçın Armağan, geçtiğimiz Mart ayında Epona Yayınları tarafından yayınlanan yeni kitabı *Şiirin Dolaşımı* ile edebiyatın daha teknik konularını ele alıyor. *İmkânsız Özerklik: Türk Şiirinde Modernizm* (2021, 2. Basım, İletişim) kitabında İkinci Yeni’nin özerk şiir dili ve yaratım sürecini, *İmgenin İcadı: İkinci Yeni’nin Meşruiyeti* (2019, İletişim) kitabında ise İkinci Yeni’nin özerk dili bakımından eleştirilmiş olmasına karşın zamanla “imgeci şiir” olarak kabul görme sürecini ele almıştı. *Şiirin Dolaşımı* da birbirini takip eden bu iki kitabın bir nevi devamı olarak karşımıza çıkıyor ve modern Türk şiirini, Armağan’ın ifadesiyle kanon “mücadelesi” bağlamında ele alıyor.

Kitabın henüz başında Terry Eagleton’ın *Edebiyat Kuramı*, Gregory Jusdanis’in *Gecikmiş Modernlik ve Estetik Kültür* kitabı ve Harold Bloom’un *Batı Kanonu* başta olmak üzere kanon ve inşası üzerine teorik bir girişin ve kanona girmenin formüllerinin ardından görüyoruz ki Türkçe edebiyatta işler, dünyadakinden biraz daha farklı ve tersine işliyor. Özellikle de Bloom’a göre kanona girebilmek için gerekli ve en önemli unsur “estetik güç”tür ve eserin topluma hizmet ya da bulunduğu dönemin beklentilerine karşılık vermek gibi bir görevi yoktur. Oysa Türkçe edebiyat, estetik ve dil açısından güçlü olmasına rağmen tekrar baskı yapamamış, adı zamanla unutulmuş şahsiyetler ve metinler mezarlığıdır. Bu durumda bizde kanona girebilmenin farklı sebepleri olmalıdır, yalnızca edebî değer yeterli değildir.

Türkçe edebiyatta şiirin dolaşımına odaklanan Armağan, matbaanın gelişini ve Harf İnkılabı’nı (1929) kırılma noktası olarak belirler. Matbaanın gelişi ve yaygınlaşmasıyla birlikte hangi metinlerin basılıp dolaşımına sokulacağı belirlenebilecek, modern anlamda bir yayın yapılmaya başlanacaktır. Alfabe değişimiye edebiyat alanında bir seçim yapmayı mecbur kılıyor. Hangi metinlerin Latinize edileceği seçilirken Erken Cumhuriyet’in kurucu misyonuna ve ideallerine uygunluğu da göz önünde bulundurulur. Eski geleneğin yerine yeni bir kimlik ve yeni bir edebiyat yaratma fırsatı doğmuş olur. Geç Osmanlı edebiyatının metinlerinin büyük bir kısmı Latinize edilmemiş, böylelikle Cumhuriyet edebiyatı başlamıştır. Böylece kitabın ilk bölümünde incelenmek üzere kanon yetkilileri belli olmuştur.

Armağan, şiir dolaşımını saptayabilmek ve çıkarımlar yapabilmek için “üç baskı” formülü geliştirmiş fakat bu formülün tek başına yeterli olamayabileceğini de nedenleriyle açıklamıştır. Kitabın sonunda yer alan detaylı bibliyografya da bu üç baskı kuralına göre hazırlanmış ve 1929 ile 1994 arasındaki yılları içermekte.

1929 ile 1945 arasındaki dönemi “Müfredat Ya Da ‘Resmî’ Kanon” adı altında inceleyen Armağan, millî kimliğin inşasında aracı görev üstlenen Hececi şiir ve estetik özerkliği savunan “saf şiir”cilere odaklanıyor. Erken Cumhuriyet, önemli bir meselesi olan kimlik ve kültür inşasına ciddi ölçüde müfredatla yön vermiştir. Müfredata alınan şairler ve şiirler, ders kitaplarına ve okullara girmiş, resmîleşmiştir. Beş Hececiler kanona bu şekilde dahil olmuştur ve devamında tarihsel önemi de göz önünde bulundurularak, antolojilerde de yerlerini almıştır. Müfredata dahil olduğu 1929 yılından bugüne dek Beş Hececiler, müfredattaki yerini korumuştur ancak resmî kanonda yalnızca şairlerin isimleri anılıyor gibi görünüyor. Beş Hececiler’in şiir kitapları dolaşımda değildir. Bugün dahi okullarda öğretilen Beş Hececiler’den Yusuf Ziya Ortaç, Halit Fahri Ozansoy ve Enis Behiç Koryürek’in hiçbir kitabı, 1929’dan sonra üç baskı yapamamıştır (s. 36). Grubun içinde diğer şairlere oranla şiirleri daha uzun süre dolaşımda kalabilen tek şair Faruk Nafiz Çamlıbel olmuştur. Antolojilere giren şairlerse, eserleri baskı yapmıyor olsa

bile, başka metinler aracılığıyla dolaşımda kalmaya devam edebilir.

Kitapta, bu dönemde istisna isim olarak Nâzım Hikmet ve Necip Fazıl örnekleri üzerinde ayrıca duruluyor. Resmî kanon birtakım seçkiler yaparak müfredat oluşturur ve 100 Temel Eser gibi diziler yaratırken, bu iki isim çeperin dışındadır. Nâzım Hikmet’in metinleri yasaklıdır, müfredata alınması hayallerin de ötesindedir bu dönemde. Necip Fazıl ise Nâzım Hikmet gibi yasaklı değildir fakat listelere dahil edilmemiştir. Bir dönem çeperin dışına itilmiş olmalarına rağmen siyasi ve toplumsal değişimler sonucunda yayın sıklığı artarak günümüze ulaşmış ve şiir kitapları en sık tekrar baskı yapan şairlere dönüşmüşlerdir. Bu istisnai durum gösteriyor ki devlet eliyle hazırlanmış bir kanon listesi, siyasi ve toplumsal alandaki değişimlere karşı her zaman geçerliliğini koruyamayabilir.

Kanon inşasında güçlü bir başka aktör de yayıncılar ve matbaalar. 1946 yılında Tercüme Bürosu’nun kapatılmasıyla birlikte Türkçe kanonu oluşturan güç, devletin elinden uzaklaşarak sivil alana kayar. Kitabevleri, yayıncılar ve editörlerin seçkileri ve katalog ya da yıllık hazırlama gibi girişimler kabul mekanizmasında güçlü bir role sahip olur. Kitabın ikinci bölümü olan “Yayıncının Kanonu (1946-1980)”nda sivil alanın en önemli aktörünün Yaşar Nabi Nayır ve kurduğu Varlık Yayınları olduğunu belirtilirken farklı yayıncı modelleri ve işleyişleri inceleniyor. Tercüme Bürosu’nun anlayışını devam ettiren Yaşar Nabi, daha halkçı bir anlayış benimsemiştir. Asıl amacıysa bir okur kitlesi yaratmak ve kanon teklifinde bulunmaktır. Yayıncılık hareketleri göz önünde bulundurulduğunda mesele yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda kültürel endüstridir. 1946’da kurulan Varlık Yayınları, *Varlık* dergisiyle birlikte bu dönemde büyük işlere imza atmış, hazırladığı yayınevi katalogları ve *Varlık Yıllığı* ile dönemine yön veren bir girişimcilik örneği olmuştur. Yaşar Nabi’nin yayınlamayı tercih ettiği ve etmediği şiirleri ve anlayışları detaylı bir şekilde inceleyen Armağan, Yaşar Nabi’nin 1950’li yıllarda İkinci Yeni’ye karşı durduğunu ve kendi kanon listesinde ısrar ettiğini belirtir. İkinci Yeni’yi çeperdeki yayıncılar seçer ve yayınlar fakat bugün kanonik hâle gelen

İkinci Yeni şiir kitapları, o tarihlerde ikinci baskıyı göremez. İlhan Berk'in *Galile Denizi* kitabının Varlık Yayınları tarafından yayınlanması hayli şaşkınlıkla karşılanırsa da okur tarafından tercih edilmemiş, 1982'ye dek tekrar baskı yapmamıştır.

Sosyalizmin yükselişi ve Nâzım Hikmet'in 1963'te vefatıyla birlikte yayıncılar yeniden Nâzım Hikmet'in şiirlerini yayınlama girişiminde bulunur. Burada dikkat çekici olan şey, maddi kaygılar bir yana, toplatılma ve sansürlenme ihtimaline rağmen yayınlayan yayınevinin çokluğu ve çeşitliliğidir. Armağan'a göre bu durum da yeni model yayıncılığın şiir kanonu inşasındaki rolünü kanıtlayan bir örnektir.

Bir başka örnek ise "toplu şiirler" girişimidir. Külliyatlar toparlanılarak yayınlanır, bu durum metinlerin dolaşımında kalmasının istendiğini gösteriyor. İş Bankası Yayınları ve şiirlerini toplu biçimde yayınlamak üzere seçtiği isimler hayli önemlidir. İş Bankası Yayınları'nın ardından Cem Yayınları da seçkiler yaparak toplu şiirler yayınlamaya başlar. Bu anlayış 1980'li yıllarda "bütün şiirleri" anlayışına dönüşecek ve metinleri klasikleşme yoluna sokacaktır.

12 Eylül darbesiyle edebiyat ve kültür alanları yeniden şekillenir, bu süreçte iki yayınevi öne çıkar, Can Yayınları ve Adam Yayınları. Ayrıca darbenin ardından İkinci Yeni şiirinin dolaşımı için büyük bir adım atılmış, Edip Cansever'in toplu şiirleri yayınlanmıştır. "Modernist Şiirin Kanonu (1981-1994)" başlığı altında İkinci Yeni'nin yeniden dolaşıma girişini aktaran Armağan, Can Yayınları ile kurucusu Erdal Öz ve Adam Yayınları ile editörü Memet Fuat'ın seçkileri ve yayın tercihleri üzerinde durur. Bu iki yayınevinin kataloğunun modern şiirin antolojisi gibi olduğunu söyleyerek (s. 82), iki yayınevinin tercihlerinin kanonik listeyi oluşturduğunu öne sürer. Aynı zamanda 1980'li yılların Türkçe modern şiir açısından "muhasabe dönemi" olarak görülebileceğini belirtir (s. 83). Erdal Öz ve Memet Fuat'ın kanon listelerinin ardından hem editör hem de eleştirmen Enis Batur'un tercihleri de önemli bir role sahiptir. 1970'li yıllarda başlayan toplu şiirler yayınlama arzusu, 1990'lı yıllarda Enis Batur ile birlikte Yapı Kredi Yayınları'nda devam eder. Yayınevinde hem kanonik şairler hem de Batur'un estetik anlayışı ve seçimleriyle birlikte İkinci Yeni şairleri bir çatı altında toplanmıştır. Armağan, Yapı Kredi Yayınları'nın bu toplama girişini İkinci Yeni şairlerinin kanonlaşması olarak görüyor. Yayınevinin 1990 ve 2000'li yıllardaki katalogları incelediğinde Türkçe şiir kanonunun büyük kısmını içerdiği ortaya çıkıyor (s. 86).

Yazımın bu noktasına kadar aktardığım tarihsel bilgilere, hangi metnin hangi yıl ve nerede yayınladığı gibi detaylara titiz bir arşiv taramasıyla ulaşılabilir elbette. Fakat bunu yapabilmek için önce alışlagelmiş, ezberlenmiş edebiyat tarihi okumalarından

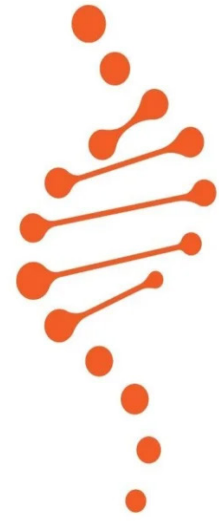
uzaklaşmak gerekiyor. Armağan'ın *Şiirin Dolaşımı* kitabını kaleme almasının sebebinin "Ne?" sorusu yerine "Nasıl?" sorusunun peşinden gitmesi olduğunu pekâlâ anlayabiliriz. Oysa edebiyatta genelde bir şeylerin "ne" olduğu üzerine düşünmeye alıştık. Metni elimize aldığımızda "ne"liğiyle ilgileniriz; kimin yazdığı, türünün ne olduğu, kapaktaki görselin ne olduğu, metnin okura fısıldamak istediği şeyin "ne"liği... Fakat metni bizim önümüze getiren ya da metni raflardan yok eden, unutturan başka bir şeyler daha olmalı. "Nasıl?" sorusunun ardında hayli kalabalık bir sistem, irili ufaklı birçok çark var. Armağan'ın da üzerinde durmak istediği mesele bu çarklar, müfredatlar, seçkiler, ideolojiler ve topluğunun değişen refleksleri; tüm bunların metne dokunabiliyor olması. Nasıl sorusuyla çıkılan yola, "Neden oldu/olmadı?" sorularıyla devam etmek gerekiyor. Neden o zaman değil de şimdi? İkinci Yeni şiiri neden ilk defa yayınladığı yıllarda değil de 12 Eylül'den sonraki dönemde okurunu bulabildi? Turgut Uyar ya da İlhan Berk'in şiirleri neden şimdi sık sık yeni baskı yaparken yayımlandığı dönemde anlaşılmaz bulundu? Bu soruları sormak ve peşinden gitmek edebiyattan bağımsız ve farklı bir alanın meselesiymiş gibi görünse de ortaya çıkan sonuçlar ve varsayımlar edebiyat alanını yakından ilgilendiriyor diye düşünmekteyim. Yalnızca metin odaklı yaklaşmak, metnin arkasındaki ekosistemi ve emeği gölgede bırakıyor gibi görünüyor.

Edebiyatın sosyolojisi meselesinin yakın dönemde akademik anlamda tartışılmaya başlanması ve üzerine *Şiirin Dolaşımı* gibi çalışmaların üretiliyor olması, disiplinlerarası sınırların esnediğini ve nihayet edebiyat sosyolojisinin "edebiyatta sosyoloji"den ayrılarak yerini sağlamlaştırdığını gösteren ve metnin toplumsal izdüşümlerini takip edebilmemizi sağlayan önemli bir gelişme ve kırılma noktasıdır.

Şiir özelinde hazırlanmış bu kitap, uzun ve titiz bir çalışmanın sonucunda ortaya çıkmış bir bibliyografya sunuyor. Armağan'ın hazırladığı bu bibliyografya, şiir alanında yapılacak yeni çalışmalar için pekâlâ bir izlek görevi görebilir.

İlerleyen günlerde benzer çalışmaların Türkçe edebiyatın diğer türleri için de tasarlanması, hem literatürdeki metodolojik eksikliği tamamlayacak hem de Türkçe edebiyatın toplumsal seyrini ve hafızasını bütüncül bir zeminde görebilmemizi, okuyabilmemizi sağlayacaktır.

Veritas

Yalçın Armağan
Şiirin Dolaşımı

EPONA

Şiirin Dolaşımı

Yalçın Armağan

Epona Kitap

Nisan 2026

160 sayfa

BÜLENT ÜNLÜ

Yavaş

Sıcaktan gömleğimin yakası ensemi yayışmış, ensemi ileri uzatarak zürafa misali yürüyorum Kadıköy sokaklarında. Okul çıkışında Kadıköy’ü iyice arşınlamadan eve dönmemek adetim oldu artık. Öyle ki, neredeyse bastığım her kaldırım taşı beni tanıyıp hal hatır soracak. Güneş, cebindeki son parayı borç veren alacaklı gibi tepemde, bir türlü bırakmadı peşimi. Ateşler içindeyim, kuru boğazım buz gibi bir kola için neler vermez şu an. Çantam her adımda daha da ağırlaşırken eğer serap değilse bir cennet köşesi görüyorum. Parkın yanındaki büfenin buzdolabı kola dolu ve bu saatte gölgede boş bank var. Cam şişe sıcaklığı görünce terledi, aldım kutsal bir ayın gerçekleştirir gibi, soğuk şişeyi ensemi dayadım. İşte mutluluk, bir de rüzgar esse tam olacak. İnsanoğlu bu, cenneti de beğenmez bu gidişle serinleyince karnım acıktı, öğrenci işi ucuz ve lezzetli sosislilerden iki tane ısmarladım kendime hem de Goralı, havam yerinde yani. Ekmeğin bir kısmını ufalayıp yere attım birbirini ezerek güvercinler üşüştü. Bir iki de serçe ama onlar mağrur tabii üşüşmüyorlar. Güvercinlerin bu tamahkârlığı oldum olası batar bana. Canlılar dünyası incelense insan dahil hepsinin aynı olduğu ortaya çıkacak. Şu iri olan mesela aynı bizim Hamit üç kuruş için babasını satar, tost ısmarla da yeter ki, ne istersen yapar. Güvercin Hamit’in de bir kırıntı için yapmadığı kalmadı. Ama şu serçe, dörtte bir boyuyla mağrur ve gururlu Himmet, bizim sınıfın en delisi, el kadar boyu vardır devlere kafa tutar. Biraz daha baksam bırak sınıfı bütün mahalleyi göreceğim.

Karnım doydu serinledim. Artık eve dönme vakti. Ağır ağır otobüs duraklarına doğru yürüdüm, kaldırım taşları bu sefer es geçmeyip halimi hatırimi sordular.

Adım Şekip, lisedeki arkadaşlarımın Amerikan gençlik dizilerine özenip “Şek”, “Şak” diye seslenmelerini saymazsak adımla ilgili bir sorunum yok aslında. Rahmetli babam artık neyi zihninden uğurlayamadıysa Şekip Ayhan Özışık’ın “Unutamam Seni” eserine takıntısından adımı Şekip koymuş.

Otobüs durakları devasa bir toplama kampı gibi, insanların kural tanımazlığını, sıraya kaynak yeteneğini kim hesap ettiyse tüm duraklarda kalın demir bariyerler var. Onların arasında tek sıra beklemek zorundasın. Kadıköy’den Esenkent bu eski otobüslerle bir buçuk saat sürer ama ayakta kalırsan o bir buçuk saat asıra dönüşür. İstanbul trafiğinde yeni otobüsün gelmesi, eski otobüslerin sürekli yolda kalması hesaplandığında duraklarda çok uzun beklenir. Bekleme burada ayrı bir yaşam oluşturmuştur. Bu denli yorgun, bezgin, susamış, acıkmış insan kolay kolay bir arada bulunmaz. Seyyar satıcılar için çok verimli bir yerdir duraklar. Kibarı, arsız, ısrarcısı, utangacı her çeşidini gördüm de bir tanesi bana takık. Tutunamamış türkücü gibi yanık yanık melodik bağırarak helva satar. Tam insanların önüne gelince briyantınle yana taranmış saçları göbek deliğine kadar düğmeleri açık gömleği,

itinayla ucu kıvrılmış bıyıkları ve sarı fularıyla diğer satıcılardan hemen ayrılır. “Findıngliiii helva Findıngliiii helva” diye bağırınca hep boş bulunup güler, ayıp olmasın diye yüzüne bakmaz, güldüğüm belli olmasın diye ceketimin kolunu dişlerdim. O da kendisine güldüğümü anlar mıydı ne, bana hep pis pis bakardı. Yalakalık olsun diye bir iki kez helva da aldım ama nafiye. Kardeşim o nameli *findıngliiiiii* ne ya. Dayanamıyorum işte. Bu uzun beklemeler bende bir yeteneğe vesile olmuştur. Her otobüsün kaç koltuğu var bilirim ve hemen sırada kaçınıcı olduğumu sayar oturup oturamayacağımı hesaplarım. Baktım oturamıyorum sonrakine binerim. Otobüse girdin mi öyle ağzı açık ayran budalasası gibi bakınmak yok valla ezer geçer oturlar orda demir bariyer yok. O yüzden çok nazlanmadan oturacaksın. Körüklü geldi mi körüğün döndüğü yerdeki ilk koltuğa oturmak en büyük keyfim. Ayağını tutma demirlerinin en altına uzattın mı körük döndükçe masaj gibi gelir bana. Neyse bugün körüklü geldi hesapladım. Oturuyorum hatta körüğün yanı da tamam. Otobüse biner binmez koşar adım yerimi buldum oturdum. Bugün bir piyango bileti alsam yeriydi. Otobüs kalkmasına 15 dakika var inşallah çok dolmaz zira yolda kalıyor sonra. Ah benim şu şom ağzım otobüs ağzına kadar doldu. Lütfen yer vermem gereken biri gelmesin diye dua ederken bir elinde kendi boyunca alüminyum sini diğer elinde ağırlıktan yırtılmaya yüz tutmuş poşetler olan 40 lı yaşlarda bir kadın otobüsün ön kapısından bana doğru yürümeye başladı. Benden önce kimse yer vermedi. Arkamda da koltuklar var ama en genç benim. Kadıncağz bana kadar insanları yara yara geldi kendine yer verecek o güzide insanı arıyordu. Annem yaşında kadını o yükle ayakta bırakamazdım. Yer verdim, ayakta zor duruyordum, insem çoktan durak dolmuş sonrakine de binemem. Sağımda yarı boyumda kadın var, solumda iri yarı bir adam. Adam sıkıştırdıkça kadının üzerine çıkmamak için italik “l” harfi oldum. Otobüs ne zaman kalkacak diye beklerden yer verdiğim kadından feryatlar yükseldi. “Kapıyı açın yanlış binmişim ben.” Tabii o kalkar kalkmaz laak diye biri oturdu eski ikametgahıma. Piyango bileti alacaktım ya oh olsun bana. Neyse otobüs ağır aksak yola çıkmaya başladı durakların önünden İş Bankasına doğru dönüş en çetin yerdi, oradan dönmek her otobüs şoförünün sırat köprüsüydü ama körüklü için bu fillerin zeytin tanesiyle futbol oynaması gibiydi. Kaldık haliyle koca otobüs ay çöreği misali bekliyor.

Körüğün ilerisinden kadınlı erkekli bağırışlar yükseldi. “Yavaş! Yavaş!” diye bağırıyorlar. Durduk yerde duran otobüste “yavaş” diye toplu halde bağırılınca otobüs ahalisine yapacağını bilemedi. Önden birkaç kişi çömelip hedef küçülttü. Onları gören 15-20 kişi daha panikle bir anda çömeldi. Ayaktaki yolcuya ceza kesen polisten kaçan minibüsler gibi oldu koskoca belediye otobüsü. Geri kalanlar da şaşkın, insek mi kalsak mı bir garip haldeler. Derken kadınlardan biri ağlamaklı açın kapıyı diye

feryat edince tüm grup kapıya yöneldi. Sonunda itiş kakış yedi sülale otobüsten inip bağıra çağıra etrafa yayıldılar. Öyle kalabalıklardı ki otobüsün ön tarafı boşaldı. Otobüs İş Bankası dönemecinden döndü, Ayrılık Çeşmesi’nden geçti E-5’e çıkarken gözüme 5-6 yaşlarında bir çocuk ilişti, körüğe dayanmış içli içli ağlıyordu. Anası babası şımarmasın diye ilgilenmiyordu herhalde, oyuncak istedi de alınmadı diye düşündüm. Bostancı’ya geldik çocuk hala ağlıyor. Ne gaddar ana babalar var yahu. Dayanamadım muhabbet açmak için sordum adın ne bakalım ufaklık. Kafasını eğdi gözünü benden kaçırdı “Yavaş” dedi.

Ebabiller

yine de şefkatli bir şekilde yapanlara, bakanlara

Göge bakanlarla, toprağa eğilenlerin hikâyesi

Esailer anlatırmış:
Bir zamanlar zalimler filleri yürütmüş, karşı koymaya ebabiller gelmiş. Gökyüzü yeryüzüne karışmış. Güçlü olan yenilmiş, güçsüz olan korunmuş. Böyle anlatılırken hikâyeye iki satır daha eklemek çok zor değilmiş ama ne o hikâyeyi yaşamak ne de güçsüz olanın korunması öyle kolay olmazmış. Hikâyeyi duyan bazen bunu kaçırır, hemen bir ferahlığa kavuşmak istermiş. Oysa bütün hikâyeler, küçüğün büyüğe karşı, hafif olanın ağır olana karşı uğraşmış. Hikâyenin sonunda su yolunu bulur, anlatı feraha erermiş elbet. Ama hikâyelerin tam yaşandığı öyle zamanlar olurmuş ki; yaşayan sıkışıp kalır, hikâye akmaz, söz uçmaz, zaman ilerlemezmiş.

İşte anlatılacak olan da tam o anın hikâyesiymiş.

Derler ki vakti zamanında, yedi tepenin arasından yükselen bir kemer şehre su taşırmış. Suyun geçtiği yerden hayat geçer, bahçeler yeşerir, insanlar serinlermiş. Sonra bir gün su kesilmiş. Öyle kendiliğinden değil, bir el durmuş akışın önünde, kesmiş suyu. Kesilen suyun sessizliği, şahitlerin içine işleyen bir acı bırakmış. Kemer kalmış, akış durmuş. İnsanlar yine toplanmış altında, bu kez susuzlukla. Ama yalnız susuzlukla değil... İçlerinde bir şey daha varmış: Razi gelmeyen, sessiz kalamayan bir şey.

Kimi için orada, susuz da olsa yan yana durmak yetmiş. Kimiyse başını kaldırıp göge bakmış. Çünkü hatıralarında eskilerden kalan bir hikâye varmış. Bugün yine ebabiller gelir diye bekleyenler olmuş.

Bekleyenlerden birinin önce boynu ağrımış göge bakmaktan. Sonra kaşları çatılmış güneşten. Bekledikçe gelmemiş, gelmedikçe yüzü buruşmuş, bedeni kasılmış, içi kararmış. İçi karardıkça dili sertleşmiş. Ama sertliği de çare etmemiş anlaşılmaya. Küsmüş, kızmış, çekilmiş. Birlikten ayrılmış.

KÜNYE

Ornis Dergi, 4 (Temmuz-Ağustos-Eylül 2026)

Kurucusu ve Editörü

Mehmet Beydemir

Yayın Kurulu

Mehmet Can Sevinç

Efruze Esra Alptekin

Mehmet Beydemir

Gizem Bulut

Meryem Nur Ayar

Sayfa ve Kapak Tasarımı

Mehmet Yasin

Yayın Türü

Ücretsiz Süreli Yayın, Üç Ayda Bir Yayınlanır

Ne selam alır verir olmuş, ne de su.

O vakitlerde Ömer de yoldaymış. Diyar diyar dolaşanlardan... Hikâyeleri hem yaşayan hem taşıyan iki dosttan biriymiş. Süleyman’dan ayrı düşmüş, yolları yine bir yerde kesişmek üzere yürürmüş. Yolu kemere düşmüş. Orada bu adamı görmüş. Yol sormuş, cevap alamamış. Su istemiş, onu da vermemiş. Veremez gibi değil de, vermek istemez gibiymiş. Ömer kim bilir geçtiği hangi yoldan, duyduğu hangi hikâyeden bu adamın hâlini bilmiş, hiçbir şey vermez hâline rağmen orada durmaya karar vermiş.

Kemerin dibine yerleşmiş. Adamın görebileceği bir yer seçmiş kendine. Küçük bir baraka kurmuş. Toprağı kazmış, ellerini kirletmiş. Toprak sertmiş, su yokmuş.Yine de bir şeyler ekmiş. İlk ektiği tutmamış. Yeniden ekmiş. Zaman geçmiş. Kimi bir yıl demiş, kimi üç. Toprak önce sessiz kalmış çabasına. Zamanla Ömer’in teri su olmuş toprağa. O da yumuşamış. Ardından içinden bir şeyler çıkmış. Kimine göre alelade bir ot, kimine göre nadide bir çiçek.

Adam hep uzaktan bakmış olan bitene. Çoğu zaman bakmak istememiş ama yine de görmüş. Çünkü Ömer hep oradaymış. Tam ortada. Ve yapmaya devam ediyormuş. Adam mı Ömer’e, Ömer mi adama yaklaşmış bilinmez, bir gün birbirlerinin seslerini duyacak kadar kapanmış mesafe. “Su yokken ne yetişir burada? Boşuna uğraşıyorsun,” diye kendi kendine hormurdanmış adam. Ömer’in duyduğunu fark edince yükseltmiş sesini. “Bu ev yıkılır. Bu çiçekler kurur,” diyerek göstermiş Ömer’in yaptığı her şeyi.

Yıkılmış. Kurumuş. Ömer yine yapmış. Yine ekmiş. Adam da görmüş. Bir gün adam yine ses vermiş, bu sefer sesi daha farklıymış. “Niye gitmedin?” demiş. “Niye bırakmadın burayı?” Ömer bir süre susmuş. Sonra konuşmuş: “Ben de beklemişim,” demiş.

“Bir vakit, çok beklemişim.” Adam hayretle: “Sen de mi ebabilleri beklemiştin?” demiş. Ömer gülümsemiş. Beklenen

İletişim

ornisdergi@gmail.com | ornisdergi.org

Kapak Fotoğrafı

Bruno Liljefors, Common Swifts, 1886.

Yasal Uyarı

Ornis Dergi’de yayımlanan tüm eserlerin her türlü hakkı saklıdır. Kaynak gösterilmeden ve eser sahibinin yazılı izni alınmadan, dergide yer alan içerikler kısmen ya da tamamen çoğaltılamaz, dağıtılamaz veya kamuya iletilemez.

Ornis Dergi’de yayımlanan yazı, söyleşi ve çizimler için telif ücreti ödenmez. Dergide yayımlanan yazıların tüm sorumluluğu yazarına aittir.

değişse de, bekleyişin yarası değişmezmiş. Adamın içinde bir şey çözülmüvermiş bu gülümsemeyle. Konuşmaya başlamış. Öfkeyle, kırgınlıkla, hüznle... Biraz da içeride kalmış umutla anlatmış. Anlattıkça içi hafiflemiş. Unuttuğunu sandığı duygular yeniden kımıldamış. Ve o zaman duymaya yeri açılmış.

Ömer sormuş: “Çok beklemişsin. Hatırla, hiç mi güzel bir şey yoktu etrafta?” Adam durmuş. Düşünmüş. Varmış. O zaman görememiş ama şimdi hatırlar gibi olmuş. Adam dile gelmeden, Ömer bir oh çekerek ayağa kalkmış, çünkü ufukta Süleyman görünmüş. Doru atıyla geliyormuş. Adam da kalkmış bakmış gelene, bir adam yürüyormuş yanında bir at, üzerinde kuşlar... Kimi üç, kimi yedi, kimi kırk kuş varmış Süleyman’ın başında diye anlatmış. Ömer ve adam gördüğünü dile getirmeden beklemişler Süleyman’ın gelişini. Süleyman yaklaştıkça kuşlar kaybolmuş. Ömer sarılmış ona, sonra ata, “Bu dostum Süleyman, bu da yarenim Doru At” demiş. “Bu da komşum.”

“Anlat,” demiş,
“Yollarda ne gördün Süleyman?”
Süleyman anlatmış. Yolları, insanları, hikâyeleri.. Sonra durmuş: “Yollar uzundu,” demiş. “Susuz kaldım. İçim daraldı. Ama şu kemeri görür görmez ferahladım.” Etrafa bakmış. “Ne güzel açmış,” demiş. “Manolyalar... Hep bu şekilde açıyorlar.”

Adam o an hayal meyal hatırladığı güzel şeyin ne olduğunu bilmiş. Hani o sert bir elin hoyratça sularını kestiği, ebabillerin gelmediği vakit, o her şeyin karardığı vakit, o zaman da manolyalar açmış, gözüne gönlüne sızmak istercesine oradaymış manolyalar. Şimdi bakmış. Uzun uzun. Nasıl açtıklarına, nasıl durmadan açtıklarına?

Belki ebabiller hep gökte süzölmüyormuş. Belki ebabiller manolyalarmış. Belki manolyaları ekenmiş. Belki de ebabiller bizmişiz.

7. Çok, Tercih, Çok

Aspeldo da az değil: O da çok ünlü bir yazar olmak istiyor. Kapış kapış kitapları okunsun, imza günleri dolup taşsın, hayranları sürekli bir yerlerden numarasını bulup onu rahatsız ettikleri için iki haftada bir numarasını değiştirmek zorunda kalsın, sokakta güneş gözlüğü ve şapka takmadan dolaşamasın, *alo... evet benim, buyurun? Nobel mi? Teşekkürler. Ne zaman geleyim almaya?*

Kurban psikolojisi: O zaman basit şeyler yazacaksın. Kolay okunan. Cin fikir. Aşk. Cinayet. Dedikodu. İtalik olmayacak. Puncto oyunları yok. İçki sofralarında poz ver. Tüm ünlü yazarları sosyal medyada takip et. *Canım kutlarım yeni kitabını, muhabtabını bulsun...* Politik ol. Siyasi mesajlar, sosyal sorumluluk: BİZİ YÖNETENLER BÖYLE OLDUKTAN SONRA BİZ DAHA ÇOK AH EDERİZ! (tivitle) – KAHROLSUN BÖYLE DÜZEN, ÇOCUKLARIMIZA BU KÖTÜLÜKLERİ Mİ MİRAS BIRAKACAĞIZ?! (tivitle) – HAYVAN HAKLARI + CİNSİYET EŞİTLİĞİ + COMANDANTE CHE GUEVERA + FAŞİZME KARŞI + TANRI ÖLDÜ + DEMOKRASİ İSTİYORUZ...

İsa'nın on iki takipçisi vardı, biri de ihanet etti.

(YAHUDA İŞKARİYOT sizi engelledi)

Aspeldo, bir gün bilgisayarının başına oturdu ve yeni bir dosya açtı. Dosyanın adını, ÇOKSATACAK ROMAN koydu ve yazmaya başladı. Madem öyle, oyunu kuralına göre oynayacaktı. Hatta, yazmaya başlamadan önce şöyle bir tivit attı: NEDEN BÖYLE ŞEYLER OLUYOR VE BİZ HEP SESSİZ KALİYORUZ? Konu neydi, bilmiyordu. Mutlaka bu tivite uygun bir gündem vardır, diye düşündü. *İlk yarım saatte 178 fav, 45 RT!*

ÇOKSATACAK ROMAN

İnsan kendisine masallar anlatmalı. Ölüme karşı koyabilmek için. Kendisinin Şehrazat'ı olmalı.

Ama ama ama yok. Yok. Mümkünü yok. MÜMKÜNÜ YOK. MÜMKÜNÜ YOK. Aspeldo “normal” yazamıyor, “düz” yazamıyor, “basit” yazamıyor. Kelimelere ihanet. Cümlelere ihanet. Noktalama işaretlerine ve italiklere ve boldlara ve puntolara ve espaslara ve BÜYÜK ve küçük harflere.

OTOPSİYOGRAFİ

bir yazarın gerçeklerle örülü kurmaca hayatı

Siz hiç dümdüz konuşan bir insanı dinler misiniz:

DÜMDÜZ KONUŞAN İNSANLA BİR KONUŞMA

-Merhaba, dümdüz konuşan insan.

+Merhaba.

-Neden böyle dümdüz, basit konuşmayı tercih ediyorsunuz?

+Dümdüz, basit konuşmayı tercih ediyorum.

-Tamam efendim, o kadarını anladık zaten; nedenini soruyorum size bu tercihin?

+Bu tercihimin nedeni vardır. Basit. Dümdüz. Konuşurum. Tercih ederim.

-Anlıyorum... Teşekkürler.

+Teşekkürler.

-SON-

Kâtip Bartleby aklına geliyor Aspeldo'nun. I PREFER NOT DO, diyordu. Nasıl çevrilir bu cümle?

- A) Yapmamayı tercih ederim.
- B) İstemem babacığım istemem.
- C) Yaparı siksindir.
- D) Bu saatten sonra uğraşamam.
- E) He gülüm he.

Bartleby ne yapıyordu. Nazikçe bertaraf ediyordu herkesi, her şeyi. Olgular patlıyor, nesneler sıkışıyor, insanlar usanıyor, dünya dönmeye devam etse de takvimden yapraklar (sanki) azalmıyordu. Bir de tarçınlı kurabiye mi yiyordu? *Zencefil olmasın?* Sonra ne oluyordu, ne olmuştu, neyi başarmıştı Bartleby? Bugün şöyle şöyle bir şey varsa, bir devrim, bir başlangıç, bir yasa, bir kural, bir herhangi bir şey, bu Bartleby sayesinde dediğimiz ne yapmıştı da kolaylaşmıştı hayatımız? Refah mı bulmuştuk? Feraha mı ermiştik? Onun heykellerini dikedik böyle olsaydı, banknotlara resmini basardık, okullarda mini mini çocuklara zorla onu öven marşlar söyletirdik. Dönüp dolaşıp yine yük ederdik onu kendimize. Biz dik duralım diye, boyun eğmeyelim, kırılıp dökülmeyelim diye uğraşan insanları kendimize kambur ederiz çünkü. Put yaparız. Bir zamanlar, çöl insanları yanlarında helvadan yapılmış

putlar taşırlarmış. Bu bedeviler, yolculukları boyunca bu putlara tapar, onlardan kurtuluş dilenir, sonra, gece olup da açlık tüm dualara baskın gelince, şapur şapur yerlirmiş o putları. Biz o bedeviler kadar da olamadık. Putlarımız bizi yedi. Gece demeden, gündüz demeden, en çok da karnımız tokken yediler bizi. Karnımızı tok sandık da yediler. Bartleby bok yesin.

8. Yaz, Yalvaç, Yaz

Günlüklerini karıştıracak olsanız, Aspeldo'nun kendisine hiç mi hiç yalan söylemediğini görürsünüz. Yazmakla, yazarlıkla, kitaplarla, okumakla kafayı bozmuş bir ilk gençlik... Satır satır yazmış hepsini günlüğüne bile: Yazar olmak istiyorum, yazmış. Bir gün benim de kitabım olacak mı, diye sormuş. *Kitaplarım*. Hatta, olmayan kitabına imzalar atmış, olmayan okurları için:

SEVGİLİ ... İÇİN,

KELİMELERİN GÜCÜNE HEP İNAN...

imza

Hatta imzalar denemiş: Bir yazarın imzası nasıl olmalı? Elbette HAVALI; fakat nedir bu havalıdan anlaşılan? Mesela, kıvrım kıvrım dolanmalı kalem kâğıdın üzerinde. Sayfadan taşmalı harflerin çizgileri. DEV bir A harfi, viktoryan dönem süsleri gibi havalı. GOTİK, ya da, ropespiyer... Falan filan.

Seviyor Aspeldo yeni öğrendiği ve entelektüel bulduğu kelimeleri cümle içinde kullanmayı da. Onların anlamlarını, karşılıklarını tam kavrayamasa da kendisi bir anlam yükleyiveriyor, zihninde canlanan imajlar, imgeler, simgeler, sahneler, o kelimelerin içine giriveriyor bir ruh gibi. Kelimelerle düşünmek çok zor ama kendini döve döve bunu öğretecek. Şöyle yazıyor bir gün, günlüğüne:

Ben bir yetenek değilim, yazmak için. Yazının bir yeteneğe ihtiyacı var mı? İcat edilmiş bir şey değil mi yazı? Ama bize şöyle öğretiyorlar: Yazıyı SÜMERLER buldu. Nerden buldular, neredeydi ki o yazı? Hadi geçelim maddi bir buluntu olma meselesini, zihinde ya da dilde o kelimeler var mıydı da dükülüverdi sonra tabletlere. HEY diye bağırıyor bir Sümerli, başka bir Sümerli arkadaşına: HEY! Bu belki de on binlerce kez tekrar ediyor Sümer ilinde. Sonra bir gün bir Sümerli, rüyasında dev bir H ve dev bir E ve dev bir Y harfi mi görmüştü: SANA SESLENİYORUM, HEY! HEY!

Düşünüyor, saçmalıyor, üzülüyor, seviniyor, âşık oluyor, terk ediliyor, birileri ölüyor ya da birileri doğuyor: Yine de yazıdan vazgeçmiyordu Aspeldo, kelimelerden, harflerden, noktalama işaretlerinden. Hem de öyle sadece bir şey anlatmak da değildi işte derdi; yazının her haline, geçmişine, şimdisine... Etimoloji ve semantik, bellek, Descartes ya da Wittgenstein... Kendine

yalan söylemiyordu. Epiktotes olsa onu ayakta alkışlardı; belki de umursamazdı ve bu umursamamazlığıyla onu takdir etmiş olurdu.

Belki de hiç farkına varmadan, bir Stoa-cı gibi yazdı da yazdı sadece Aspeldo. Dinlenmek için okudu. Cümlelerin altını çizdi. Kelimelerin anlamlarına baktı sözlükten, onları cümle içinde kullanma cesareti gösterdi hiç çekinmeden. Bu denizin içinde mutluydu. Sanıyordu ki bu denizin içinde bir yerde, bir taşın altında, belki, bir yosun dibinde bir zaman da kitabı olacaktı işte. *Kitaplarım.*

BALINANIN KARNI

Gökten üç şey düştü: Su, tuz ve bir yalvaç.

Su ile tuz hemen seviştiler, aşk değilse neydi bu, doldurdular tüm dünyayı. Doyamadılar birbirlerine: Çoğaldıkça çoğaldılar, çoğuldan tekilliğe bir sarkaç gibi salınıp salınıp, dalgalar yarattılar aşklarından. Sonra balıklar, yengeçler, atlar, kılçıklar, mağaralar, canavarlar yarattılar. Yeni bir düzen kurdular yeryüzünde. Yeryüzüne inatçı.

Tüm bunlar olup biterken, aslına bakarsanız bitti gibi göründükçe olmaya devam ederken her an, yalvaç hâlâ devam diyordu düşmeye gökten. Bir tüy gibi hafifliğinden mi bilinmez, geceler gündüzleri ve dahi mevsimler mevsimleri, yıllar yılları, asırlar asırları yiyip bitirirken, yalvaç düşmeye devam ediyordu daha. Sanıyordu, düşlüyordu, kendi icat ettiği bir kelimeyi -umut-tatlı tatlı geveliyordu ağzının içinde. Kolay erişilmez bir mertebeydi gökler; ne mutlu ona ki o mertebeden başlamıştı zaten varlığına yalvaç. Bunun da farkındaydı ve nereye düşerse düşsün, biliyordu ki göklerdeki tahtında oturan Tanrı'nın sağ yanında taptaze duruyordu zaten yeri. Yaşam bir döngüyü tamamlayıp yeniden en başa gelmekse, insana en uzak mesafe sırtını döndüğüyse, yalvaç da elbette dönecekti göklerdeki yerine. Bunun için düşüşünü düşünmüyordu. Hatta öyle bırakmıştı ki kendini bu halin içine, tüm debdebesine rağmen arada uyukluyordu bile. Yok yok, düpedüz uyuyordu bazen: Rüyalarında kendisini görüyordu apaçık: Düştüğü yerde insanlar ellerini açmış, gözlerinde yaşlar, dizlerinin üzerine çökmüş bir şekilde karşılarında durmaktadır:

Ey tanrının sureti!

Sanadır sözümüz: Senden

Öğrendik sana yalvarmayı bile!

Işığını lütfet, duanı eksik etme üzerimizden.

Adaletinin kılıcı parlasın güneş diye

Göğümüzde!

Yeşil yaprakları solduran ve

Sarartıp öldüren,

Sonra yine diriltten doğayı...

Sen: Bizi de dirilt yeniden!

Dualar neşidelere karışıyor, haşyetle titreyen bedenler göz yaşları içinde çırpıyor, insanların günahkâr ve nasırlı elleri yalvacın ayaklarına tedirginlikle uzanıyor, gök gürledikçe toprak çatlıyor, cennet ve cehennem bir anlığına görünüp kayboluyor...

Bugün dünyanın son günüdür. Bugün dünyanın ilk günüdür. Kıyamet insanların göğsünden fışkırıyor. Dağlar yürüyor. Ay ikiye bölünüyor. Nehirler suskun. Yalvaç sadece gülümsüyor.

Sizin günahlarınızı taşımak değildir bana yük olan: Bu dünyayı sırtlayıp götürmek, beni elbette hiç yormaz. Göklerdeki babamızın dileğiyle, kutsamaya geldim sizi. Pak etmeye. Çürümüş meyvenizin etini sıyrıp, çekirdeklerinizi toprağa yeniden ekmeye geldim. Açılan kapılardan girin!

Uyanıyordu sonra yalvaç, dudaklarında bir tebessüm. Sonsuzluğu kuşatan, sevgiyi emreden, yaraları sağaltan bu tebessüm varlığın sınırlarını bertaraf ediyordu. Düşmeye devam ettikçe sanki yükseliyordu yenden, daha da yükseğe, daha da yükseğe.

Su ve tuz artık kendilerinden vazgeçmişlerdi. Deniz olmuştu adları, sonra okyanus. İçinde kaynayan canlılarla, cansızlarla, efendilerle, kölelerle ama en çok da canavarlarla: Canavar olan canavarlar kimseyi ürkütmezdi. Onlar kendilerine yalan söylemiyorlardı, çünkü. Kendine yalan söylemeyen gerçektir. *Bu cümlelerin altı çizilir.* Asıl korkulması gereken, canavar olmadığına kendini inandırmış olanlardı. Onlar kendilerine yalan söylemiş, bu yalana iman etmiş, yalan surete bürünmüşlerdi ve ne yazık ki onlar da gerçektir. Hatta onlar daha gerçektiler. Tebessüm ederlerdi ve gösterirlerdi herkese dişlerinin olmadığını. Silahsızım, derlerdi. Çünkü, silahsızım, der her zaman yalan söylemek yerine gerçekleri bağırان, bir silah. Bir silah silahsızdır elbette, kendinden başkası için. Kendini görmek ister bu yüzden, içine içine bakar, bakar, bakar...

Şimdi bir canavar olmayan canavar dolaşüyor bu yeni alemde. Suyun içinde. Suyu da muhtaç susuzluğa da bu canavar, sudan çıkmasa yaşayamaz, suya girmese yaşayamaz, (evet evet, su dediğimiz o tuzlusu, o deniz, o okyanus) yükselmek onun için ölmemek. Yükselmek, havayla temas etmek, nefes almak onun laneti bu okyanusta. O bir silah. Silahsız çünkü. Onun laneti bu. Kocaman. Kocaman bir silah. İçi boş bir tabanca. *Ama bakarsın bir gün patlar!* Bir kurşun diliyor, bir kurşun için dua ediyor, yalvarıyor her nefes alıp verdiğinde.